

mégis természetes halál adatott, közvetlenül a háború után. De előtte még eltemették kései kislányukat, aki a szombathelyi óvóhelyen szerzett agyhártyagyulladásba halt bele.

Gondolnánk, hogy ez a sok csapás összetörte testi-lelki erejét, de nem így történt. Magam sem igazán tudom, hogy istenhíten kívül milyen energiaforrásra volt »rákapcsolva« az a derűs szeretet, amelyet a magmaradt családtagokra: korán megözvegyült lányára és annak három gyermekére sugárzott. (Ezek voltunk mi: anyám, két testvérem és én.) (...) Zúgolódás nélkül vállalta új életformáját és tartotta a lelket a családban: speciális képzések nélkül is a túlélési technikák virtuóza lett. Lelkét és kedélyét mindig a történelmi áradat fölé emelte, így igyekezett átmenteni »a túlsó partra« önmagát és övéit.”

Kovács István

APOLOGETEN DER VERNICHTUNG ODER „KUNSTSCHÜTZER“?

Kunsthistoriker der Mittelmächte im Ersten Weltkrieg

(Hrsg. von Robert Born und Beate Störtkuhl. Böhlau Verlag, Köln–Weimar–Wien, 2017. 318 o. ISBN 978-3-412-50716-9.

A XX. század őskatasztrófájaként elhíresült Nagy Háború történései, összefüggései és következményei iránt annak centenáriuma alkalmából már évek óta fokozott érdeklődés nyilvánul meg külföldön és Magyarországon egyaránt. Számos, az utóbbi évtizedekben még fel nem dolgozott témakör került a köz- és hadtörténetesek érdeklődésének középpontjába. Az első világháború századik évfordulójára német nyelven megjelent kiadványok sora egy eddig fel nem dolgozott, tudományos alaposággal nem vizsgált tárgykört körüljáró tanulmánykötettel bővült. Az összesen 14, gazdag levéltári forrásanyagra és szakirodalmi feldolgozásokra támaszkodó, komoly kutatásokon alapuló, értékes tanulmányt magába foglaló kötet a központi hatalmak (főként Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia) művészettörténetesei, régészei, néprajzkutatói világháborúalatti tevékenységének összefoglalására, értékelésére tesz kísérletet.

A könyvet a szerkesztők rövid előszava vezeti be, amelyben hangsúlyozzák, hogy a Nagy Háború volt az első olyan világméretű konfliktus, amelyben már megjelent a kulturális örökség, a műemlékek megóvásának vagy újjáépítésének igénye. Kiemelik, hogy a központi hatalmak különböző tudományos diszciplínák képviselőinek (művészettörténetesek, régészek, történészek, geográfusok, néprajzkutatók) bevonásával nagy hangsúlyt helyeztek ezen örökség utókor számára történő megmentésére.

Robert Born és Beate Störtkuhl a központi hatalmak művészettörténeteseinek első világháborús tevékenységét vázolják fel. Tisztázzák a műemlékvédelem fogalmát, feladatait és áttekintik annak történeti fejlődését. Christina Kott *A háború nyugati frontján lezajlott műemlékvédelem mint nemzetek feletti kutatási terület* címmel írt német nyelvű tanulmányában a Nagy Háború nyugati frontjára összpontosítva meghatározza a műemlékvédelem fogalmát, a téma kutatási lehetőségeit és irányait, a benne rejlő perspektívákat. Evonne Levy a német művészettörténetesek első világháborús szerepét állítja angol nyelvű tanulmánya középpontjába. A szerző a nevesebb német művészettörténetesek kultúrpropagandában való részvételét és a különböző folyóiratokban történt publikációs tevékenységét is nyomon követi.

Almut Goldhahn a firenzei Palazzo Vecchióban 1917 nyarán rendezett olasz fotókiállítás történetét mutatja be, amelyen a háború hétköznapi valóságának ábrázolása mellett az olasz, a francia és a belga kulturális emlékek pusztulását is láttatták. Kiemeli Ugo Ojetti szerepét a kiállítás létrehozásában, akinek az olasz műemlékek háború alatti sorsáról propaganda céllal írt könyvét részletes elemzésnek veti alá. Ewa Manikowska angol nyelvű tanulmányában a műemlékvédelem és a lengyel művészettörténet létrehozása az első világháború idején témakörét járja körül. A szerző összefoglalja a Német Varsói Főköormányosság területén működő különféle egyletek műemlékvédelem érdekében kifejtett tevékenységét.

Christoph Roof az Oroszországgal szembeni német kultúrkincs visszakövetelésének és az oroszok által „evakuált” kulturális javak visszaszerzésére indított akciók, s a német Művészet-, Levéltár- és Könyvtárvédelem 1914–1918 közötti kelet-európai, német csapatok által meghódított lengyel és baltikumi területeken végzett tevékenységének jelentőségét világítja meg az olvasó számára részletes. Laima Laučkaitė angol nyelvű tanulmányában Vilnius öröksége a német művészettörténészek szemével az első világháború idején témakörét vonta vizsgálat alá. Többek között áttekinti és értékeli a Vilnius németek által fontosnak ítélt műemlékeiről készült korabeli kiadványokat.

Hildegard Frübis az író Arnold Zweig és a képzőművész Hermann Struck *Das ostjüdische Antlitz* címet viselő, 1920-ban Berlinben kiadott művén keresztül veszi górcső alá a kelet-európai zsidóság életének művészi bemutatására irányuló törekvéseket. Franko Ćorić az 1873-ban létrejött bécsi székhelyű, császári és királyi Emlékműveket Ápoló Központi Bizottság Dalmáciában és az osztrák partvidéken végzett, a műemlékek megóvását célzó első világháború alatti tevékenységét foglalja össze.

Giuseppina Perusini az első világháború idején Friaul tartományban található műtárgyak és műemlékek védelméről és rombolásáról ír. Bemutatja a központi hatalmak 1917. október 24-i caporettoi áttörése következtében meghódított észak-olasz területeken, a visszavonuló olaszok által 1917 október végén – november elején elkövetett rombolásokat, elemzi az osztrák–magyar hadsereg műemlékeket védő bizottságának szakmai tevékenységét az 1917 novembere és 1918 novembere közötti időszakban.

Robert Born a román műemlékvédelem és a régészet 1916–1918 közötti témakört boncolgatja. Megismerteti az olvasóval az Erdély keleti részeit megszálló román haderő 1916. augusztus végétől szeptember végig tartó erőfeszítéseit az elfoglalt területeken található műemlékek katalogizálására és Bukarestbe szállítására. Részleteket ismerünk meg a központi hatalmak csapatai által meghódított román területeken felállított német főköormányosság műemlékvédelmi és az emlékműveket ápoló tevékenységéről, továbbá az elfoglalt román tartományokban folyt német régészeti és néprajzi kutatásokról.

Christian Marchetti a központi hatalmak által megszállt balkáni területeken (Szerbia, Montenegró, Észak-Albánia) található műemlékek osztrák–magyar tudósok által az első világháború során végzett kutatásáról tudósít. Bemutatja a Balkán-félsziget különböző területeire indított interdiszciplináris tudományos expedíciókat, a Monarchia politikai vezetése által inspirált, az Albán Nemzeti Múzeum felállítására irányuló törekvéseket, az osztrák–magyar néprajzkutatók háború alatti különböző tanulmányútjait a régióban.

Heino Neumayer a hivatalos német műemlékvédelmi szakemberek bevetésével a nyugati fronton folyó régészeti ásatásokról ír az Aisne folyónál fekvő Bucy-le-Long példáján. Megismerteti az olvasót a német hadsereg állományában szolgáló Hans Niggemann és

Eduard Pehlemann régészek vezetésével 1915 februárja és júniusa között zajlott feltárások történetével és az ott felszínre került gazdag leletanyaggal. Karin Reichenbach egy az első világháború alatt, 1917 nyarán a sziléziai Breslau melletti területen, német régészek által folytatott késő bronzkori ásatás történetét és eredményeit foglalja össze.

A kötetet a fényképek és mellékletek jegyzéke, a szerzők rövid életrajzai, az olvasó könnyebb eligazodását segítő személy- és helységnévmutató egészíti ki. Feltétlenül ide kívánczodik egy észrevétel. Úgy vélem, a szerzők még több korabeli fénykép, vázlat, térkép felhasználásával színesíthették volna a mondanivalójukat. Engedtessek meg a recenzensnek, hogy végezetül a saját kívánságát is megfogalmazza: felettébb örvedetes lenne, ha a téma magyar vonatkozásairól is olvashatnánk a közeljövőben a magyar szakemberek tollából. A kötetet elsősorban a Nagy Háború történetének valamelyik vonatkozását kutató történészek, muzeológusok figyelmébe ajánlom, azonban méltán számot tarthat az első világháborús társadalom és kultúrtörténeti aspektusait jobban megismerni kívánó, a könyvritkaságok iránt fogékony széles olvasóközönség érdeklődésére is.

Balla Tibor

PINTÉR TAMÁS – RÓZSAFI JÁNOS – STENCINGER NORBERT

MAGYAR EZREDEK A DOBERDÓ-FENNSÍK VÉDELMEBEN

(Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány, Budapest, 2017. 366 o. Második, átdolgozott kiadás. ISBN 978-963-12-5396-2)

Olaszország 1915. május 23-án hadat üzent korábbi szövetségesének, az Osztrák-Magyar Monarchiának. A szövetségesből ellenfélle vált Itália haderejének vezérkari főnöke, Luigi Cadorna tábornok legfőbb háborús célkitűzése Trieszt, az Isztriai-félsziget, illetőleg Laibach elfoglalása volt, amelyet két olasz hadsereg bevetésével próbált meg realizálni. A dunai birodalom délnyugati határán, az Isonzó folyó mentén 1915 májusa és 1917. október vége között 11 nagy csatában öldöklő küzdelem zajlott a mindenáron áttörni szándékozó és szinte szünet nélkül támadó olasz, valamint a hősiessen védekező osztrák-magyar katonák között. A 12. isonzói csata során a Monarchia német segítséggel megvalósította a caporettoi áttörést és az olasz haderőre döntő vereséget mért, azt egészen a Piave folyóig szorította vissza.

Az első világháború olasz – hivatalosan délnyugati elnevezéssel illetett – frontján zajlott harcokról számos magyar nyelvű kötet látott már eddig napvilágot, azonban a Doberdó-fennsíkon harcolt magyar alakulatok tevékenységéről, harcairól korábban nem született hasonló, modern szemléletű, összefoglaló munka.

A mű a Karszt-fennsík nyugati részét képező – a magyar katona Nagy Háború alatti áldozatvállalásnak és kitartásának szimbólumává vált, mindössze 60 km² területű – Doberdó-fennsíkon 1915. június 23. és 1916. augusztus 9. között zajlott harcokról emlékezik meg. A szerzőhármas célja nem más volt, mint tíz, a történelmi Magyarország területéről kiegészült, (négy császári és királyi, négy magyar királyi honvéd, valamint két magyar királyi népfelkelő) gyalogezred háborús történetjének rövid összefoglalása, továbbá a Doberdó-fennsíkon vívott harcaik és – a hatalmas veszteségek ellenére – hősi helytállásuk bemutatása.